

Jože Toporišič

OBLIKOSLOVNA SEGMENTACIJA,
PREDVIDLJIVOST SPOLA IN VKLJUČENOST
TUJK V JEZIKOVNI SISTEM
SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Nedavno je Milka Ivič v posebni razpravi¹ na zanimiv način spregovorila o nekaterih problemih, ki jih nakazuje naslov teh vrstic in ki jih slovenske slovnice in jezikoslovne razprave večinoma ne obravnavajo s tako veliko željo po sistematizaciji, kompletizaciji in posploševanju.

Njeno razpravljanje gre za tem, da bi pokazalo enoumno razmerje med imenovalniškim členom sklanjatvenega vzorca in slovničnim spolom. Natančneje povedano: imenovalniška oblika slovenskega samostalnika naj bi na splošno vsebovala zadostno količino obvestila tako glede spola samostalnika kakor glede njegovega sklanjatvenega vzorca.²

Avtoričini pogledi na to problematiko so v presenetljivem soglasju z minimalno definicijo I. in IV. slovenske sklanjatve v tradicionalni slovenski slovnici: po njej gredo v

I. sklanjatev samostalniki z obrazilom *-a*, v

IV. sklanjatev pa samostalniki z obrazilom *-o*, *-e*, medtem ko se pri definiranju II. in III. slovenske sklanjatve kot

sklanjatev ž. sp. brez obrazila oz. kot

sklanjatev m. sp. brez obrazila

¹ Obeležavanje imeničkov roda u (standardnom) slovenačkom jeziku upoređeno s odgovarajućom srpskohrvatskom situacijom. Zbornik za filologiju i lingvistiku, XI 1968 (Novi Sad), str. 49—55.

² N. m.: »Pravila distribucije [pokazatelja K (= kongruence) i P (= paradigme)] uz različite imeničke lekseme u njihovom osnovnom, leksičkom (tj. nominativnom), obliku ukazuju, pre svega, na relevantnost P indikatora oličenog u konkretnoj formi nominativnog nastavka date imenice« (str. 49); malo drugače v povzetku: »The author starts with the assumption that the gender of a Slavic substantive in general is established already in nom. sg. by the combination of two morphological devices: the form of the agreement (K) and the form of the paradigm (P).«

že v tradicionalni slovnici kaže nezadostnost formalne informacije edninskega imenovalnika za predvidljivost sklanjatvenega vzorca in je prav zato dodan kvalifikator spola.³

Glede splošne predvidljivosti moškega in ženskega spola torej slovenska tradicionalna slovnica poleg naravnih spolnih parov (*ženska — sluga*) upošteva oblikoslovne morfeme *d v e h* sklonov, tj. imenovalnika in rodilnika ednine: samostalniki m. spola imajo v teh dveh sklonih končnice *-o* : *-a*, *-u*, ženskega pa *-a*, *-o* : *-e*, *-i*. Srednji spol je (kot pri sklanjati) definiran s samo imenovalniško končnico *-o/-e*.

³ Prim. Slovenska slovnica, A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, Ljubljana 1964 (dalje Ss 1964) str. 135: »Sklanjatve določamo po spolu in po obrazilu v edninskem imenovalniku«; str. 132: »V slovenščini so samostalniki po slovnični delitvi v splošnem:

a) moškega spola, če se v imenovalniku ednine končujejo na soglasnik in imajo v drugem sklonu obrazilo *-a* ali *-u*;

b) ženskega spola, če se v imenovalniku ednine končujejo na obrazilo *-a* ali pa na soglasnik in imajo v rodilniku obrazilo *-e*, *-i*;

c) srednjega spola, če se v imenovalniku ednine končujejo na obrazilo *-o* ali *e*.«

Ta pravila veljajo seveda le »v splošnem«, zato je gotovo narobe, če se pozneje za I. sklanjatev trdi kar, da so to »/s/amostalniki z obrazilom *-a*« (str. 136) (torej izpadejo iz nje samostalniki prav tako ženskega spola z obrazili *-o*, *-e*, *-a*, *-is* itd.), ali če se za II. sklanjatev trdi, da so »/s/amostalniki ž. spola brez obrazila« (str. 139), ker se s tem vanjo uvrščajo tudi primeri kot *Ceres* ipd., ki pa gredo v I. sklanjatev. Podobno je tudi z definicijama III. sklanjatve (na str. 141 oz. 147), saj definicija »/s/amostalniki m. sp. brez obrazila« izključuje iz III. sklanjatve primere kot *sinko*, *Marko*, *finale*, *tropus*, *Latium* ipd., definicija za IV. sklanjatev, češ da so to »samostalniki z obrazilom *-o*, *-e*«, pa uvršča vanjo tako samostalnike moškega kot ženskega spola s tema obraziloma (tj. sam. tipa *sinko*, *finale*, *Klio* ipd.).

Zaradi vsega tega sem sam sklanjatve določil drugače (prim. Slovenski knjižni jezik I, Maribor 1965, str. 152): »v prvo sklanjatev ali deklinacijo gredo samostalniki ženskega spola, ki imajo v edninskem imenovalniku večinoma končnico *-a*, v rodilniku pa dosledno *-e*; v drugo gredo prav tako samostalniki ženskega spola, ki pa imajo v edninskem imenovalniku končnico *-o*, v rod. pa *-i*; v tretji sklanjati so samostalniki moškega, v četrti pa srednjega spola. Nekaj samostalnikov, večinoma tujega izvora, redko tudi domačega, se ne sklanja. Pač pa pri njih še vedno ločimo spol in število. Nekaj občnih imen se sklanja mešano po drugi ali po prvi sklanjati.«

Po mojem mnenju iz edninske imenovalniške oblike same sploh ni razviden ne sklanjatveni vzorec ne spol samostalnika. To načeloma velja za vse samostalnike s soglasnikom na koncu osnove in s končnico *-o* (*most* — *kost*), velja pa tudi za vse samostalnike, katerih osnova se končuje na samoglasnik. Če hočem napovedovati spol ali sklanjatveni vzorec, moram pri zadnjih upoštevati semantični in provenienčni vidik. Spodnja preglednica kaže, da so samostalniki ob isti imenovalniški končnici lahko različnega spola in gredo tudi v različne sklanjatvene vzorce:

<i>lip-a</i>	—	<i>slug-a</i>	(ž — m)	<i>lip-e -o</i>	—	<i>slug-e/-i</i>	<i>-o/-ov</i>
<i>mest-o</i>	—	<i>sink-o</i>	(s — m)	<i>mest-a -o</i>	—	<i>sink-i</i>	<i>-ov</i>
<i>polj-e</i>	—	<i>final-e</i>	(s — m)	<i>polj-a -o</i>	—	<i>final-i</i>	<i>-ov</i>
<i>pot-o</i>	—	<i>pot-o</i>	(ž — m)	<i>pot-i -i</i>	—	<i>pot-i</i>	<i>-ov</i>
<i>tele-o</i>	—	<i>fante-o</i>	(s — m)	<i>telet-a -o</i>	—	<i>fantet-i</i>	<i>-ov</i>
<i>slovo-o</i>	—	<i>rolo-o</i>	(s — m)	<i>sloves-a -o</i>	—	<i>roloj-i</i>	<i>-ev</i>

To se da potrditi tudi z lastnoimenskim gradivom:

<i>Saph-o</i>	—	<i>Mark-o</i>	(ž — m)	<i>Saph-e -o</i>	—	<i>Mark-i</i>	<i>-ov</i>
<i>Selc-e</i>	—	<i>Niob-e</i>	(s — ž)	<i>Selc-a -o</i>	—	<i>Niob-e</i>	<i>-o</i>
<i>Niob-e</i>	—	<i>Giusepp-e</i>	(ž — m)	<i>Niob-e -o</i>	—	<i>Giusepp-i</i>	<i>-ov</i>
<i>Kobilic-a</i>	—	<i>Skaz-a</i>	(ž — m)	<i>Kobilic-e -o</i>	—	<i>Skaz-e/-i</i>	<i>-o/-ov</i>

Že od nekdaj naša slovnica določa na podlagi naravnega spola poimenovanih oseb moški slovnični spol in s tem dvojni sklanjatveni vzorec vsem tistim samostalnikom s končnico *-a*, ki poimenujejo osebe moškega spola.⁴ M. Ivić pa na podlagi neoblikoslovnih meril poskuša določiti spol tudi tistih samostalnikov, ki se v edninskem imenovalniku končujejo na kak drug samoglasnik, pa naj bo tak samoglasnik končnica ali ne. Tako pri samostalnikih s končnico *-o* ali *-e*, ki so ji načeloma srednjega spola, določa nesrednji spol na podlagi naravnega spola poimenovanj oseb (*sinko*, *Marko*, *Jože*, *Tasso* — *dekle*, *Klio*, *Nike*), pri enakih poimenovanjih neoseb pa ji je za merilo mlajši tuji izvor poimenovanja, s katerim je avtomatično povezana moška spolna slovnična

⁴ Prim. Ss 1964, str. 132: »Nekatera imena za moške osebe se končujejo na *-a*, pa je naravni čut močnejši kakor slovnični, zato so samo moškega spola.«

določenost (*kino, Togo, finale*).⁵ Samostalnikom, ki se jim na *-o* in *-e* (ali tudi na *-a, -i, -u*) končuje osnova (seveda spet v imenovalniku ednine), sicer pa imajo v tem sklonu končnico *-o*, pa je — kolikor ne zaznamujejo ženske osebe⁶ — s tem določen tudi moški slovnični spol (*taksi, Zola — Juno*).

Te poglede je mogoče v marsičem dopolniti, marsikaj pa je bolje ne sprejeti. Tako npr. slovenski knjižni jezik pozna tudi kombinacijo $K_f - P_o$, za katero M. Ivić trdi, da »izostaja«;⁷ primer zanjo je npr. *species* ali *Juno* ali *Karmen* in sploh vsi slovenski in drugi priimki s prvotno karakteristiko K_m : *nova species, rimska Juno, naša Karmen, Rožanc je šla*. Pri $K_m - P_o$ manjka primer kot *Kato -ona*, ki je zanimiv zaradi tega, ker se mu osnova podaljšuje, četudi je končni *-o* nenaglašen.⁸ Bolj kot te pomanjkljivosti, ki jih je ob popolnem pregledu nad gradivom mogoče odpraviti, pa motijo nekatere druge stvari.

Prva taka zadeva je mnenje, da je pri samostalnikih srednjega in nekaterih samostalnikih moškega spola enako upravičena segmentacija *drev-o dreves-a, tel-e telet-a, Jož-e Jožet-a* (in pač tudi *im-e imen-a*) kot segmentacija *drevo-o dreves-a, Jože-o Jožet-a, tele-o telet-a, ime-o imen-a*. Prvo segmentacijo ima M. I. celo za boljšo iz dveh razlogov: ker pri drugi segmentaciji v primerih kot *drevo* alternira samoglasnik podaljška osnove (*-o- : -es-*) in ker se vsi samostalniki srednjega spola, ki podaljšujejo osnovo, končujejo prav na *-o* in *-e*, ki sta edini končnici za imenovalnik ednine srednjega spola (pač pri samostalnikih, ki osnove ne podaljšujejo).⁹

⁵ N. m., str. 50: »Autohtone imenice (kojima se ovde priključuju stare pozajmljenice već davno asimilirane po autohtonom modelu obrazovanja) imaju u ovom pogledu drukčije i raznovrsnije morfološke mogućnosti od onih imenica, koje su relativno nedavno pozajmljene iz stranog izvora (u daljem izlaganju za njih ćemo rezervirati odredbu *neautohtone*).« — Kategorija neavtohtonosti je za enojezičnega uporabnika jezika seveda skoraj brez vrednosti, ker je skoraj sploh ne more ugotoviti (izjeme bi bile nekatere besede pisane ali pa take, ki povzročajo težave pri izpeljevanju).

⁶ Resnici na ljubo je treba pripomniti, da tip *Juno* pri M. I. sploh ni v evidenci.

⁷ N. m., str. 53.

⁸ Nenaglašeni končni *-o* pri samostalnikih m. spola se namreč razen pri latinskih imenih avtomatično tretira kot končnica: *Togo Toga*.

⁹ N. m., str. 50.

Prvi razlog je nebistven, drugi pa naključen. Po logiki prvega načela bi primeri kot *oje ojesa* ali *ulje uljesa* govorili ravno za segmentacijo, ki jo Ivičeva zametuje (ker samoglasnik podaljška osnove ne alternira, kakor ne alternira v obeh drugih tipih, namreč v *tele telela* in *preme vremena*). Splošno vzeto so v tem smislu nealternirajoči primeri številnejši od alternirajočih, zato je nealterniranje pravilo, alterniranje pa izjema. Če bi veljal kriterij alternacije ali nealternacije končnega samoglasnika v osnovi, bi bila smiselna tudi segmentacija *mat-i*, *hč-i* (in seveda tudi *kr-i*), česar pa seveda tudi M. Ivič ne sprejema, pač iz razloga, ker drugi samostalniki ženskega spola nimajo kot edine končnice edninskega samostalnika prav tega samoglasnika.

Če segmentiramo *drevo-*, *ime-*, *fante-*, *Jože-* (in kar sprejema tudi M. Ivič — *hči-*, *kri-*, *Merku-*, *Kosi-* itd.), je mogoče postaviti splošno pravilo, ki se glasi: samostalniki, katerih osnova se končuje na samoglasnik in imajo v im. ed. končnico *o*, zmeraj podaljšujejo osnovo: *dreves-a*, *imen-a*, *fantel-a*, *hčer-e*, *Tonet-a*, *Kosij-a*¹⁰ (alternacija *krop-i* dela v obeh interpretacijah enake težave).

Za segmentacijo *ime-* in *tele-* govori razen tega dejstvo, da je *-e* kot končnica za srednji spol ednine za trdimi soglasniki (trdimi sedaj v slovenščini seveda samo funkcionalno) sploh nemogoč. Zato segmentacija *im-e* ali *tel-e* implicira preureditev pravila o alternaciji končnic *-o/-e* (prva za funkcionalno trdimi, druga za funkcionalno mehki soglasniki). Potreba po spremembi tega pravila odpade, če se segmentira *ime-oz.*, *tele-*. Tip *telo telesa* tu ni ovira, ker za nekončniške alternacije ni uveljavljeno pravilo, da *e* ne sme stati za trdimi soglasniki, pač pa *o* ne sme za *c j č ž š* (kolikor seveda gre za nekdanji etimološki *o*).

¹⁰ To velja seveda tudi za grško-latinska imena tipa *Menelaos* in sploh za imena, ki se jim osnova končuje na samoglasnik, imajo pa v im. ed. še samoglasniško končnico (ali začetek končnice), npr. *Tea*, *boa*. Slov. pravopis 1962 je v nasprotju z izročilom v prvem primeru predpisal rodilnik v hiatični obliki (torej *Menelaa*) namesto običajnega in sistemskega *Menelaja* (kako čudna bi bila analogna oblika *Zolaa*!). Protest proti hiatični obliki je bilo slišati tudi s strani uglednega klasičnega filologa (prim. *JiS* 1964, str. 327–329); dokaz za podaljšavo z *j* pri samostalnikih tipa *Tea*, *boa* pa mi je rod. mn., tj. *Tej*, *boj*, ne pa morda *Te* ali *bo*. V resnici je *boja* sprejeto tudi že v im. ednine, (po)govorno pa je tudi *Teja*.

Pri podaljšavah moških samostalnikov s koncem osnove na *-e* se res izvzemajo domače besede na *-e* (prim. Slov. knj. j. I, str. 165: »Domači samostalniki na *-e* podaljšujejo razen v imenovalniku ednine osnovo s *t*: *oče očét-a*, *Francé Francét-a*«).

Segmentacija *im-e tel-e* in *slov-o* je manj primerna tudi s stališča generativne ali rodilne slovnice, saj od dveh možnosti za imenovalnik favorizira tisto z manjšo količino informacije. S tega stališča se zdi seveda optimalna rešitev nastavek *imen-*, *telet-* in *sloves-* (s posebnim pravilom se potem v *im-/tož.* ednine odpravlja končni soglasnik, *e* pred *s* pa zamenja z *o*, kolikor to dopušča predhodni soglasnik), a je generiranje mogoče tudi iz morfemske variante *ime- tele-* in *drevo-*: pri tipu z *-o-* na koncu osnove se *-o-* zmeraj zamenja z *-es-*, pri tipu z *-e-* na koncu pa se *le-ta* zamenjuje z *-en-*, če je pred njim *m* in gre za občno ali enako konvertirano lastno ime, sicer pa z *-et-*, medtem ko je treba *ojesa* in *uljesa* listirati.

Tudi z besedotvornega stališča se mi zdi segmentacija *tel-e* neupravičena: v besedi *tele* ima zadnji *e* natančno tako vlogo besednega priponskega obrazila kot pripona *-ic-* v besedi *telica*: v besedi *tele* sledi priponi *-e-* končnica *-o*, v besedi *telica* pa priponi *-ic-* končnica (tj. sklanjatveno obrazilo) *-a*. Prav enako razmerje imamo tudi v parih *dekl-e-o* : *dekl-ic-a* in *fant-e-o* : *fant-ič-o* ali *fant-ak-o*. V zadnjem primeru se še jasno čuti, da obrazilo *-e-* spreminja nevtralno oznako *fant-*, kakor jo spreminjata tudi obrazili *-ič-* in *-ak-*; in podobno je tudi v primeru *dekle* in *oče*.¹¹

Nekončniškost končnega *-e* v tipu *tele* dokazuje razen tega tudi alternativna množina, kot jo imamo v nekaterih slovenskih narečjih, kjer se za ednino uporablja priponsko obrazilo *-e/-et-*, v množini pa *-ič-*: *tel-e-/tel-et-* + končnica v ednini, proti *tel-ič-* + končnica v množini. V narečjih potrjuje pravilnost segmentacije *ime-* tudi tako imenovana maskulinizacija z obliko *imen-* oz. *vremen-*; segmentacija *vrem-e* pa ima za posledico paradigmo *vrem-a*, kar je tudi izkazano v slovenskih narečjih, ne velja pa za knjižni jezik.¹² Zanimiva je knjižna »maskulinizacija« besed *nébes* in *slôves*; ta je gotovo nastala iz osnove, kateri je pripadal tudi končni samoglasnik, medtem ko je iz segmentacije *neb-ó* nastala običajna paradigma *neb-á* prav tako v knjižnem jeziku.

V zvezi z željo M. Ivić, da bi končnica *-o* (in *-e*) pri avtohtonih slovenskih besedah veljala samo za samostalnike srednjega spola, je tudi njeno prizadevanje, da vse nasprotno domače primere, kolikor so ven-

¹¹ Posebnost je pri *dekle* in *oče* ta, da sta priponi *-e-* zaradi neobstajanja brezpriponske vzporednice stilsko nezaznamovani, zaznamovani pō priponi *-ic-a* in *-k-a* (deklica, očka).

¹² Na oblike *vremen -a* in *vreme -a* me je opozoril T. Logar, zapisane pa so že v slov. dialektoloških delih.

darle evidentirani, nekako diskvalificira ali pa jih ne upošteva. Za -o prim.: »Autohtone imenice tipa P_o (kao *leto*) stupaju po pravilu u kombinaciju sa K_n formama. Indikator K_m dobijaju izuzetno, ako se njima označava muški stvor (up. *naš Márko* ili *naš déčko*)¹³«, pri čemer v opombi pod 13 beremo: »Oblik *dečko* je proširen najviše u istočnim oblastima slovenačke jezičke teritorije koja je u neposrednom kontaktu sa srpskohrvatskim jezičnim područjima. U centralnim oblastima prevladava oblik *deček* (po usmenom saopštenju prof. dr. Rudolfa Kolariča).«¹³ To seveda komaj velja za besede, kot so *sinko*, *fičko*, *debelinko*, pa seveda tudi *Janko*. Zdi se, da so prav take besede omogočile tretiranje besed, kot sta *tango* ali *Tasso*, v smislu moškega spola.

Drug tak primer je končnica -e pri samostalnikih moškega spola. Spet beremo: »I autohtone imenice tipa P_e (kao *polje*) stupaju po pravilu u kombinaciju sa formama K_n¹⁴«, kjer pod 14 beremo: »Jože Toporišič (/Slovenski knjižni jezik 1/ na str. 166), uz napomenu da »Samostalnikov s končnico -e ni veliko...«, navodi oblik *Sonce* kao primer za lično muško ime koje se pojavljuje u kombinaciji sa K_m. Ali primer je kontroverzan. Po usmenim informacijama prof. dr. Rudolfa Kolariča, oblik o kojem je reč i nije lično ime već prezime (poznatog junaka iz literature — *Janez Sonce*); ono se u govoru često uopšte ne deklinira.« Tudi v pripombi 15 se še dvomi o avtentičnosti segmentacije *Sonc-e -a*.¹⁴

Tudi če pustimo ob strani dejstvo, da jaz sploh ne trdim, da je to nemara krstno ime, temveč pravim le, da je »lastno«, moram pripomniti, da primer ni čisto nič kontroverzen, in sicer niti glede na to, ko bi bilo lastno ime *Sonce* znano samo iz Tavčarjevega romana, ne pa npr. tudi iz Ljubljanskega Zvona iz listnice uredništva, in niti ne v primeru, ko se tako ime tudi drugod ne bi našlo. Znano dovolj pa je npr. tudi lastno ime (priimek) *Zdravje*. Tudi če se kje ali kdaj ne sklanja, to ne spreminja dejstva, da se lahko tudi sklanja. (Glede nesklonljivosti priimkov naj opozorim na opozorila slovničarjev še v ne tako davni preteklosti, da je treba vse priimke (torej ne samo take na -e) sklanjati, kar se (pač po vplivu nemščine) zlasti v pisavi ni delalo dosledno.¹⁵)

¹³ N. m., str. 51. Oblika *dečko* je pogostna tudi v slov. centralnih govorih (Loška dolina, zah. dolenjsko narečje); informacija F. Jakopina

¹⁴ N. m., str. 52.

¹⁵ Prim. Slovenski pravopis 1962 (dalje SP 1962), str. 47: »Pri moških imenih sklanjamo oba dela: *potrdilo* za *Janeza Kovača* (^oza *Janeza Kovač*, ^o za *Kovač Janeza*).«

Seveda pa v zvezi s takimi imeni komaj lahko govorimo o P_0 kot enotnem tipu, če nam je P res celotna paradigma, ne pa samo znamenje za imenovalniško obliko ednine. Vsi taki samostalniki se namreč že v množini obnašajo docela v skladu s III. slovensko sklanjatvijo, in v bistvu enako že v tožilniku ednine (prim. *dečki dečke dečka* ($= P_0^1$) — *mesta mesta mesto* ($= P_0^2$)). Isto velja za na videz enotni P_e : $P_e^1 = srce$, $P_e^2 = tele$, $P_e^3 = Dovje$.

V zvezi z rezerviranostjo M. Ivić do moških lastnih imen, ki so po izvoru občna imena srednjega spola, naj opozorim še na lastno ime *Seme Semen*, ki ga je najti v Finžgarjevem romanu *Iz modernega sveta*. Priimek *Seme* -na je znan tudi iz Laškega pri Celju. Take oblikoslovne lastnosti te vrste imen nas smejo prav tako malo begati kot imena *Sonce* ali *Zdravje* (z rod. *Sonca*, *Zdravja*). Velja pač pravilo, da se občnoimenska karakteristika imena najdalj drži v imenovalniku, nova spolna določenost lastnega imena pa mu paradigmo spremeni v vseh drugih sklonih (torej videl sem *Sonca*, *Zdravja*, *Semen*). To se dogaja tudi z imeni, ki so prvotno občna imena žen. spola na soglasnik, npr. *Podjed*, *Zver*, *Noč*, ki imajo že od rod. dalje normalno paradigmo moškega spola (torej *Podjeda*, *Zvera*, *Noča*).¹⁶ Seveda se — čeprav dovolj redko — pojavlja tendenca, da bi se tudi v imenovalniku ednine uveljavil običajni morfem moškega spola, tj. -o namesto -e ali -a: tako si je razlagati oblike kot *Sonc* (ker pač tu ne gre za maskulinizacijo in redkukcijo) ali *Žun* (kjer maskulinizacija v tem smislu kot pri *Sonce* sploh ni mogoča) namesto *Sonce* in *Žuna*.

V zvezi s samostalniki s končnico -a, ki označujejo lahko tudi moške osebe (*trapa*, *mevža*, *prismoda*, *neroda*, *repa*, *baraba*) in za katere trdi avtorica, da je zanje značilen indikator K_f , če pomenijo kaj zaničljivega,¹⁷ bi opozoril na primer *dobričina*, ki ga SP 1962 določa kot samostalnik moškega ali ženskega spola (čisto navadno je namreč reči, da je kdo *velika dobričina*), pa gotovo ne razodeva pejorativnosti. Mislim tudi, da takim samostalnikom lastnosti K_f ne daje njih pejorativ-

¹⁶ Prim. tudi SP 1962, str. 47 lastna imena *Sonce*, *Noč*, *Miš*, *Misel*. V prilogi 5 na isti strani se navajajo še *Zdravje* in *Seme* (z rod. *Semen*).

¹⁷ N. m., str. 51: »Ukoliko je -a u pitanju, imenice dobijaju redovno indikator K_f pod sledećim uslovima: a) da nije muška osoba u pitanju (npr. *lipa* ili *boa*) ili b) da se radi o pejorativnom označavanju muške osobe (npr. *trápa*, *prismóda*, *mévža*, i sl.). Ako se, međutim, imenicom referiše o muškom licu a pri tom ne dolazi do izražaja elemenat potcenjivanja, prisustvo K_m indikatora postaje obavezno (up. np. *naš vójpoda*, *naš starešina* i sl.).

nost, temveč so to enostavno samostalniki ženskega spola za pomen 'trapasto, mevžasto, prismojeno, nerodno, revno ali barabsko človeško bitje, ki je seveda lahko m. ali ž. naravnega spola. Pripomnil bi tudi, da je pretirano mnenje: »Označevanje odrasle osebe uz upotrebu kongruencijskog pokazatelja srednjeg roda obično je uslovljeno težnjom za naročitom ekspresivnosšću (kao u slučaju *naše deklè, tóle fantè*, umesto iakode mogućeg: *naša deklè, ta fante*)⁹«, pri čemer v opombi 9 beremo: »Up. eksplicitnu konstataciju povodom određivanja roda imenicama *deklè* i *fantè*: »Rabijo se taki samostalniki v obeh spolih, v srednjem večkrat z zaničljivim pomenom« — Slovenska slovnica, na str. 86.¹⁸ Zveza *naše dekle* ni prav nič ekspresivna, prej *naša dekle*, po drugi strani pa je *naš fante* prav tako ekspresiven kot *naše fante*, le da z opozitivnim predznakom: prvič nekako hipokoristično, drugič pa pejorativno.

Odgovorimo si še na vprašanje, koliko so neavtohtoni samostalniki in lastna imena sploh v slovenskem knjižnem jeziku kategorija zase. Za to, da so, nekako govori dejstvo, da v tradicionalni slovenski slovnici oblikoslovno niso obravnavani hkrati z avtohtonimi občnimi imeni, temveč ali v poglavju o pravopisu (večina neavtohtonega gradiva in lastnih imen) ali pa v posebnem dodatku na koncu vsake sklanjatve (lastna imena).¹⁹

Po mojem mnenju taka ločitev ni upravičena. Prav zato sem v svojem Slovenskem knjižnem jeziku I vse samostalnike obravnaval na enem mestu in po istih kriterijih. Na neavtohtonost je treba kazati le v primerih, kadar gre za nasprotujoče si obravnavanje enakih kategorij. Takega pa je sorazmerno malo: prvič so to latinsko-grške alternacije osnov (*Salamis Salamīne, Juno Junone*), drugič pa neobičajne končnice v imenovalniku ednine (oz. tudi v tožilniku), kakršne so *-us, -os, -es, -is, -um* itd. ali *-e* pri samostalnikih moškega ali ženskega spola (pri zadnjih tudi končnica *-o*). Redoma se tudi res opozarja na razliko samostalnikov moškega spola, katerih osnova se končuje na *-e* (domači samostalniki se potem podaljšujejo s *-t-*, nedomači pa z *-j-*). Vsakršno poudarjanje neavtohtonosti slov. samost. zunaj tega okvira pa je nepotrebno.

¹⁸ N. m., str. 51.

¹⁹ Prim. Ss 1964, poglavje o lastnih imenih v pravopisnem delu na str. 47–90, potem pa o lastnih imenih na str. 158–159 za I. sklanjatev, 146–147 za III. in 150–151 za IV.

V slovenskem knjižnem jeziku se namreč sploh uveljavlja težnja po absolutnem oblikoslovnem sprejetju vseh samostalnikov tujega izvora v sistem slovenskih sklanjatev (I., III., v množini tudi IV.). To velja tudi za imenovalnik, čeprav je SP 1962 šel po nepotrebnem proti tej težnji. Edini problem v zvezi s popolnim sprejetjem samostalnikov tujega izvora je le nekaj imen ženskega spola (npr. *Kitty*, *Karmen*) in moških lastnoimenskih poimenovanj, ko zaznamujejo žensko osebo (npr. *Tomšič*). To pa se rešuje tako, da se slovenska lastna imena (in pač tudi moderna tuja), kolikor gre za priimke, oblikovno adjektivizirajo (*Tomšič* — *Tomšičeva*) — v starejših obdobjih pa so se femininizirala samostalniško (*Tomšič* — *Tomšička*), krstna imena pa rada dobivajo pripono še sedaj (*Gitty* — *Gitica*, *Malči* — *Malčika*). Kadar to ne gre, pa bi se lahko še danes držali načela, ki ga je uveljavil že Dalmatin, ko je imena tipa *Ruth* od roditeljskega naprej sklanjal čisto navadno po I. sklanjatvi (torej *Ruthe*). Seveda tu ni izključena popolna ponašitev v obliki *Rutha*.

Za konec ne bo odveč preglednica slovenskih samostalnikov po spolu, končnicah in sklanjatvah:

	Končnica je	Spol:	Ženski	Moški	Srednji
Osnova se končuje na soglasnik	-o	nit-o ¹ bukev-o ² Ceres-o ³ Salamis-o ³ Tetis-o ³	-i -kve -re -ne -de	gost-o ¹ Prežihov-o ²	-a -ega
	-a	lip-a ¹ hišn-a ²	-e -e	slug-a	-e/-a
	-o	Kli-o	-e	sink-o	-a
	-e	Nik-e	-e	final-e	-a
	-i			dežurn-i	-ega
	-as			Leonid-as	-a
	-os			obol-os	-a
	-es			Ahil-es	-a
	-is	Akropol-is		Martial-is	-a
	-us			cikl-us	-a
	-um			Lati-um	-a
	=	species		tour de France	
					mest-o ¹ -a hud-o ² -ega polj-e ¹ -a sinj-e ² -ega

Osnova se končuje na samoglasnik	Končnica je	Spol:	Ženski	Moški	Srednji
	-ø		Juno-ø -ne	angažma-ø -ja rolo-ø -ja oče-ø -ta Seme-ø -na Goethe-ø -ja	kolo-ø -esa tele-ø -ta ime-ø -na oje-ø -sa
			mati-ø -ere kri-ø krvi	taksi-ø -ja Smrdu-ø -ja	
	=		Malči		

Iz preglednice se lepo vidi, da gredo samostalniki ženskega spola vsi v I. sklanjatev, če le nimajo končnice -ø¹ (tip s končnico -ø² pa gre v ednini v glavnem po II. sklanjatvi); samostalniki moškega spola se sklanjajo vsi po III. sklanjatvi, le tisti s končnico -a lahko tudi po I.; samostalniki srednjega spola se sklanjajo vsi po IV. sklanjatvi; samostalniki brez končnice pa se ne sklanjajo, oziroma imajo v vseh sklonih končnico -ø.

Iz končnic se da sklepati na ženski spol na podlagi morfema -a (kolikor ne gre za moško poimenovanje), na podlagi poimenovanja ženske osebe (tu so izjema samostalniki kot *Akropolis*) ter na podlagi nekaterih pripon (npr. -ost). Veliko besed pa s tem ni zajetih. Na srednji spol se da sklepati le iz končaja osnove (tip na -me, kolikor seveda ne gre za poimenovanje moške osebe) ter iz pripone -e, kolikor označuje mlado ali ničvredno, pri končnicah -o in -e pa v smislu pravila M. Ivić (kadar ne gre za poimenovanje moških oseb in ne za neavtohtone samostalnike). Moški slovnični spol se da napovedati na podlagi poimenovanja moške osebe in neavtohtonosti samostalnikov, veliko primerov pa je nenapovedljivih. Popolna napovedljivost spola iz imenovalniškega edninskega morfema pa je seveda pri invertivnih poimenovanjih iz privdniške podstave.

Zusammenfassung

MORPHOLOGISCHE SEGMENTIERUNG, VORAUSBESTIMMBARKEIT DES GESCHLECHTS
UND EINGLIEDERUNG DER FREMDWÖRTER IN DAS SPRACHSYSTEM
DER SLOWENISCHEN SCHRIFTSPRACHE

Der Aufsatz handelt über die morphologische Segmentierung, über die Vorausbestimmbarkeit des grammatischen Geschlechtes und über die Eingliederung der Fremdwörter und der fremden Namen in das System der slowenischen Schriftsprache.

— Aus der Abhandlung geht hervor, dass die Gliederung *dekle-ø deklet-a*, *Tone-ø Tonet-a*, *seme-ø semen-a*, *slovo-ø sloves-a* gegenüber der Gliederung *dekl-e deklet-a* usw. (wofür sich M. Ivič einsetzt) mehrere Vorteile hat (rein morphologisch und vom Standpunkt der Wortbildung). Bei der Prädikabilität des grammatischen Geschlechtes werden M. Ivič's betreffenden Kategorien präzisiert und eingeschränkt. Am Ende wird gezeigt, wie die Opposition autochtones : nichtautochtones Lexikalelement im Slowenischen von sehr geringer Elemente der slowenischen Sprachstruktur voll anzupassen und so die erwähnte Opposition anheimisch : fremd aufzuheben.